Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Sciences

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 8, Sayı: 52, Haziran 2021, s. 259-271

ISSN: 2149-0821 Doi Number: <http://dx.doi.org/10.29228/SOBIDER.50796>

Dr. Furkan Fahri ALTINTAŞ

furkanfahrialtintas@yahoo.com

Jandarma Genel Komutanlığı

EKONOMİK ÖZGÜRLÜK KAPSAMINDA BÜROKRASI ETKİNLİĞİNİN SERBEST PİYASAYI ETKİLEMESİNE YÖNELİK BİR YAPISAL EŞİTLİK MODELİ UYGULAMASI

Özet

Araştırmada, 2021 yılı için tüm verileri tam olan 178 ülkenin Heritage Vakfı Ekonomik Özgürlük Endeksi (HFEFI) bileşenlerine ait değerler üzerinden HFEFI'nın faktörlerinden olan bürokrasi etkinliğinin daha çok sonuç niteliğine sahip olan serbest piyasaya olan etkisini yapısal eşitlik modellemesi ile belirlenmiştir. Bulgulara göre, bürokrasi etkinliği serbest piyasayı anlamlı ve yüksek seviyede etkilemiştir. Diğer bir bulguya göre, serbest piyasa faktörü bürokrasi etkinliği faktörüne göre ilişkisel yapıya olan katkısının daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Bileşenler açısından ise ilişkisel yapıya en fazla katkı sağlayan bileşenin yatırım özgürlüğü, etkisel yapıya en fazla katkı sağlayan bileşenin ise iş özgürlüğü olduğu gözlenmiştir. Ayrıca hem ilişkisel hem de etkisel anlamda en az katkı sağlayan bileşenin ise iş gücü özgürlüğü olduğu belirlenmiştir. Bütün bu sonuçlara göre, ülkelerin işgücü özgürlüğünün serbest piyasayı sağlayacak faaliyetler gerçekleştirerek küresel ekonomiye ve ticarete katkılarının olabileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar kelimeler: Ekonomik Özgürlük, Ekonomik Özgürlük Performansı, Yapısal Eşitlik Modellemesi

**APPLICATION OF A STRUCTURAL EQUALITY MODEL
TOWARDS THE EFFECT OF THE REGULATORY EFFICIENCY ON
THE OPEN MARKET UNDER ECONOMIC FREEDOM**

Abstract

In the study, the effect of regulatory efficiency, which is one of the factors of HFEFI, on the open markets, which is one of the factors of the Heritage Foundation Economic Freedom Index (HFEFI), was determined by structural equation modeling, based on the values of the Heritage Foundation Economic Freedom Index (HFEFI) components of 178 countries with complete data for 2021. According to the findings, the regulatory efficiency had a significant and high impact on the open markets. According to another finding, it was determined that the contribution of the open markets factor to the relational structure is greater than the regulatory efficiency factor. In terms of components, it has been observed that the component contributing the most to the relational structure is the investment freedom and the component that contributes the most to the effective structure is the business freedom. In addition, it has been determined that the component that contributes the least in both relational and affective terms is the labor freedom. According to all these results, it is concluded that labor freedom of countries can contribute to the global economy and trade by carrying out activities that will ensure the open markets.

Keywords: Economic Freedom, Economic Freedom Performance, Structural Equation Modeling

GİRİŞ

Ekonomik özgürlük, her bir bireyin kendilerine ait olan mülkü ve emeği tasarruf etme hakkına sahip olması olarak açıklanmaktadır. Bu kapsamda ekonomik özgürlük, bireylerin hiçbir etki ve baskı altında kalmaksızın tamamıyla kendi hür iradeleri ile tasarruf ve birikim sağlama, ekonomik anlamda girişimlerde ve tasarruf ile üretim faaliyetlerinde bulunma hakkını belirtmektedir (Beach ve Kane, 2008; Miller, Kim ve Roberts, 2020).

Ekonomik özgürlüğün anlam kazanabilmesi için serbest piyasayı sağlayacak koşulların oluşturulması, pazarlara giriş ve çıkışların serbest olunmasını ve sözleşme özgürlüğü ile rakabet özgürlüğünün sağlanması gerekmektedir (Gwartney ve Lawson, 2003). Bunun yanında ekonomik özgürlüğün temel niteliği, bireylerin meşru yollar ile sağlamış oldukları mülklerin diğer bireylerden korunmasına dayanmaktadır. Bu çerçevede bireylerin mülkiyet haklarının korunmasının sağlanması ve ekonomik faaliyetlerinin kısıtlama olmaksızın yürütmeleri konusunda devletin düzenlemeler yapması büyük önem arz etmektedir (Beach ve Miles, 2005).

Ekonomik özgürlüğün inovasyon, girişimcilik, lojistik performans, ekonomik performans (ekonomik gelişme, ekonomik büyüme ve ekonomik kalkınma), bilim, teknoloji, sanat, sağlık, yaşam kalitesi, yaşam standartı ve insani gelişme boyutlar ile diğer sosyal ve teknik boyutlar üzerinde onarıcı bir etkisi bulunmaktadır. Bu çerçevede ülkeler, kendilerinin ekonomik özgürlük performanslarını sürekli olarak analiz etmektedirler. Çünkü ülkeler, ekonomik özgürlük ile ilgili olarak yeterliliklerini ve eksikliklerini tespit ederek sonraki dönemlerde ekonomik özgürlük performanslarını artırmalarında söz konusu ekonomik özgürlük yeterliliklerinin

sürdürülebilirliğini ve gelişimini sağlamak ve eksikliklerini telafi etmek için ekonomik özgürlük hususunda stratejiler, politikalar ve faaliyetler gerçekleştirebilmektedirler. Ayrıca ülkeler, birbirlerinin ekonomik özgürlük performanslarını da analiz etmektedirler. Buna göre ülkeler, ekonomik özgürlük konusunda kendilerini geliştirmek ve eksikliklerini telafi etmek için ekonomik özgürlüğü sağlama konusunda iyi olan ülke veya ülkeler ile işbirlikleri ve ortaklıklar sağlayabilmektedirler. Dolayısıyla ülkeler, kendilerinin ekonomik özgürlük performanslarını ölçen metriklere ya da endekslere her zaman gereksinim duymaktadırlar (Altıntaş, 2020: 5361-5362).

Uluslararası alanda ülkelerin ekonomik özgürlük performanslarını ölçen çeşitli endeksler bulunmaktadır. Bunlar; Freedom House Ekonomik Özgürlük Endeksi (Freedom House Economic Freedom Index), Fraser Enstitüsü Ekonomik Özgürlük Endeksi (Fraser Institute Economic Freedom Index) ve Heritage Vakfı Ekonomik Özgürlük Endeksi (Heritage Foundation Economic Freedom Index – HFEFI) olarak belirtilebilir (Keşeljevic, 2007).

Literatürde, ülkelerin ekonomik özgürlük performanslarının araştırılmasına yönelik HFEFI’den sık olarak faydalanılmaktadır (Akıncı, Erkal ve Yılmaz, 2015). Söz konusu bu endeks, ülkelerin ekonomik özgürlük performanslarının ne olduğunu ve ülkelerin gelecekte ekonomik özgürlüklerinin gelişmesi için oluşturabilecek faaliyetler için karşılaştırmalı bir klavuz niteliği taşımaktadır (Miller, Kim, Roberts ve Tyrell, 2019).

HFEFI dört faktör ve dört faktöre bağlı toplam 12 bileşenden oluşmaktadır. Bileşenlerin aritmetik ortalaması ile faktörler, faktörlerin aritmetik ortalaması ile HFEFI belirlenmektedir (Miller, Kim, Roberts ve Tyrrell, 2021: 14-15, Singh ve Gal, 2020: 74). Söz konusu HFEFI faktörleri ve faktörlere ait bileşenler Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1. HFEFI Faktörleri ve Faktörlerin Bileşenleri

Faktörler	Bileşenler		
Hukukun Üstünlüğü	Mülkiyet Hakları	Devlet Bütünlüğü	Yargı Etkisi
Sınırlı Devlet	Vergi Yükü	Kamu Harcamaları	Mali Sağlamlık
Bürokrasi Etkinliği	İş Özgürlüğü	İşgücü Özgürlüğü	Parasal Özgürlük
Serbest Piyasa	Ticaret Özgürlüğü	Yatırım Özgürlüğü	Finansal Özgürlük

HFEFI kapsamında ülkeler ekonomik performansları toplam 5 kategoride tasnif edilmiştir. Buna göre; 80-100 puan arasında olan ülkeler “özgür”, 70-79,9 puan arasında olan ülkeler “çoğunlukla özgür”, 60-69,9 puan arasında olan ülkeler “orta derecede özgür”, 50-59,9 puan arasında olan ülkeler “çoğunlukla özgür olmayan” ve 0-49,9 puan arasında olan ülkeler ise “özgür olmayan” olarak nitelendirilmiştir (Kamacı, Ceyhan ve Peçe, 2018: 569).

HFEFI kapsamında, ekonomik özgürlük faktörlerinin birbirlerini tamamlayıcı niteliğe sahiptir. Buna göre, ülkeler ekonomik özgürlük faktörleri arasında pozitif yönlü, anlamlı ve yüksek ilişkiler olmasına yönelik faaliyetler oluşturmasıyla kendi ekonomik özgürlük performanslarının artırmalarına neden olabilecektir (Miller, Kim ve Roberts, 2020). HFEFI’nın faktörlerinden olan bürokrasi etkinliği, bir ülkedeki işletmelerin faaliyetlerini (iş özgürlüğü), ekonomik istikrarı (parasal özgürlük) ve çalışanların çalışma koşulları ile ilgili durumlarını (iş gücü özgürlüğü) açıklamaktadır. Serbest piyasa ise gümrük vergisi ile vergi haricindeki kısıtlamaları (ticaret özgürlüğü), yatırım faaliyetlerini (yatırım özgürlüğü) ve devletin finans

piyasa müdahale durumunu (finansal özgürlük) belirtmektedir. HFEFI'nın bürokrasi etkinliği ile serbest piyasa faktörleri karşılaştırıldığında, serbest piyasa faktörü bürokrasi etkinliği faktörüne göre sonuç odaklı bir niteliğe sahiptir. Çünkü ekonominin temel yapısı devletin ekonomik politikaları belirlenen iş, iş gücü ve para bileşenlerinden oluşmaktadır. Dolayısıyla bürokrasi etkinliği kapsamında iş, iş gücü ve para politikaları ile serbest piyasa çerçevesinde yatırım yapıları ile ticari ve finansal yapılar şekillenebilecektir. Bunun yanında, yatırım ile ticari ve finansal yapıların küresel ekonomiye doğrudan etkisi, bürokrasi etkinlik ile oluşan iş, iş gücü ve parasal yapılardan daha fazladır. Çünkü bürokrasi etkinliği çerçevesinde iş, iş gücü ve para politikaları ise ülkelerin ekonomik anlamda daha çok ülkelerin içsel sorunudur. Bu kapsamda araştırmada 2021 yılı için HFEFI'da belirtilen verileri tam olan 178 ülkenin ekonomik özgürlük bileşenlerinden olan bürokrasi etkinliğinin serbest piyasaya olan etkisi Yapısal Eşitlik Modeli (YEM) ile belirlenmiştir. Araştırmanın literatür kısmında ekonomik özgürlük ve YEM ile ilgili olarak araştırmalar açıklanmıştır. Yöntem bölümünde ise araştırmanın amacı, veri seti, verilerin analizi ile araştırmanın modeli belirtilmiştir. Sonuç ve tartışma kısmında ise bulgular kapsamında tespit edilen nicel değerler üzerinden çıkarımlar sağlanmıştır.

LİTERATÜR

Literatür değerlendirildiğinde, spesifik olarak ekonomik özgürlük kapsamında bürokrasi etkinliğinin serbest piyasayı etkilemesine yönelik bir araştırmaya rastlanılmamıştır. Dolayısıyla araştırmanın literatürünün birinci kısmında ekonomik özgürlük ile ilgili araştırmalar açıklanmıştır. Literatürün ikinci kısmında ise YEM ile ilgili olarak çalışmalar belirtilmiştir.

Nelson ve Singh (1998), ülkelerde siyasi yapının demokratikleşme düzeyinin artmasıyla ekonomik özgürlük kapsamında aktif ve gönüllü katılımların daha anlamlı olacağını ve bu durumun ise ülkelerin ekonomik büyümelerine katkı sağlayacağını ifade etmişlerdir. Stroup (2007), 120 ülkenin siyasi haklar, ekonomik özgürlük ve ülkelerin refah önlemleri boyutlarına ait ilgili veriler üzerinden siyasi hakların ve ekonomik özgürlüğün ülkelerin refah önlemleri üzerindeki etkilerini panel veri analizi ile incelemişlerdir. Araştırmada, ekonomik özgürlük boyutunun girişimcilik sermayesini ve kişisel mülkiyet oranı üzerinde anlamlı etkisinin olmadığı bulgusuna ulaşılmıştır. Ionescu (2014), Avrupa Birliği ülkelerinin HFEFI ve ekonomik kalkınma ile ilgili veriler üzerinden ekonomik özgürlüğün ulusal ekonomik kalkınma üzerindeki etkisini panel veri analizi ile araştırmıştır. Araştırmada, ekonomik özgürlük boyutunun ekonomik kalkınma üzerinde pozitif yönde ve anlamlı etkisinin olduğu tespit edilmiştir. Güzel ve Arslan (2019), OECD ülkelerinin serbest piyasa ve ekonomik küreselleşme endeksini belirleyen ilgili veriler üzerinden ülkelerin uyum sağlama düzeylerinin ve ekonomik küreselleşmenin ekonomik kalkınma üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Araştırmada, ülkelerin uyum sağlama düzeylerinin ve ekonomik küreselleşmenin ekonomik kalkınma üzerinde uzun dönemde pozitif yönlü etkisinin olduğu gözlenmiştir. Akar ve Özcan (2020), OECD ülkelerinin ilgili verileri üzerinden panel veri Vektör Otorogresif model yöntemi ile ekonomik özgürlük ile ülkeye gelen yabancı turist sayısı arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Araştırmada, panel granger nedensellik testine göre ekonomik özgürlük ile yabancı turist sayısı arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi olduğu tespit edilmiş olup, uzun dönemde ekonomik özgürlüğün ülkeleri ziyaret eden yabancı turist sayısı üzerinde önemli bir etkisinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Fuinhas ve Marques (2020), Amerika kıtasındaki 24 gelişmekte olan ülkelerin ilgili değerleri üzerinden küreselleşme ve ekonomik özgürlük boyutlarının ekonomik büyüme üzerindeki

etkisini panel veri analizi ile incelemişlerdir. Araştırma sonucuna göre, ekonomik özgürlüğün ekonomik büyümeyi kısa ve uzun vadede pozitif ve anlamlı olarak sağladığı tespit edilmiştir. Araştırma kapsamında diğer bir bulguya göre ise küreselleşme boyutunun beşeri ve politik değişkenlerinin ekonomik büyümeyi uzun vadede anlamlı ve pozitif yönde etkilediği gözlenmiştir. Rapsikevicius, Bruneckiene, Lukauskas ve Mikalonis (2021), Avrupa ülkelerinin ilgili değerleri ile ekonomik özgürlük performansının, ekonomik performans ve çevresel performans üzerindeki etkisini analiz etmişlerdir. Araştırmada, ülkelerin içinde bulunduğu koşullara göre ülkelerin ekonomik özgürlük performanslarının ülkelerin ekonomik ve çevresel performansları üzerinde onarıcı etki sağlayabileceği ifade edilmiştir. Önder ve Zarify (2021), Orta ve Güney Asya ülkelerine ait doğrudan yabancı sermaye yatırımı ile HFEFI bileşenlerine ait değerler üzerinden ekonomik özgürlüğün doğrudan yabancı yatırıma olan etkisini araştırmışlardır. Araştırma sonucuna göre, ekonomik özgürlüğün doğrudan yabancı yatırımı pozitif yönde sağladığı tespit edilmiştir.

Ko ve Stewartb (2002), Güney Kore’de turizme ev sahipliği yapanların turizm algıları ile turistlerin tutumları arasındaki ilişkiyi YEM analizi ile ölçmüşlerdir. Araştırma sonucuna göre, turizm konusunda toplum memnuniyetinin turistlerin tutumlarını pozitif yönde değiştirdiği bulgusuna ulaşılmıştır. Guerrero, Rialp ve Urbano (2006), Katalonya bölgesinde üniversite öğrencilerinin yeni bir firma kurma istekleri ile fizibilite arasındaki ilişkiyi YEM analizi ile incelemişlerdir. Araştırma sonucuna göre, iş fizibilitesine göre öğrencilerin firma kurma isteklerinin oluştuğu gözlenmiştir. Wu, Wang ve Lin (2007), sağlık çalışanlarının mobil sağlık hizmetlerini kullanma durumlarının sağlık çalışanlarının davranış niyeti üzerindeki etkisini YEM ile incelemişlerdir. Araştırmada, mobil sağlık konusunda algılanan kullanışlılığın ve algılanan kullanım kolaylığının sağlık mesleği mensuplarının davranış niyetini önemli ve anlamlı ölçüde pozitif yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Joo ve Sohn (2008), dijital içerikli malzemelerin müşterilerde oluşturacak tatmininin müşteri beklentilerine olan etkilerini YEM ile açıklamışlardır. Araştırma sonucuna göre, dijital malzemelerin içerik, servis ve tedarik kalitelerinin müşterilerin tatmininin, müşterilerin tatmininde müşterilerin beklentilerini anlamlı olarak etkilediği bulgusuna ulaşılmıştır. Park, Cheong, Kim ve Kim (2010), işçilerin çalışma durumlarının kas-iskelet durumlarına olan etkisini YEM analizi ile incelemişlerdir. Araştırma sonucuna göre, daha uzun sürede çalışan, ağır fiziksel yük taşıyan ve işleri üzerinde herhangi bir kontrol mekanizması olmayan işçilerin kas-iskelet sistemi semptomlarının arttığı gözlemlenmiştir. Ustasüleyman ve Eyüpoğlu (2010), Türkiye’deki bireylerin internet bankacılığını kullanmalarına yönelik olarak teknoloji kabul modeline ve algılanan web güvenliği değişkenlerine ait veriler üzerinden internet bankacılığının kullanım kolaylığının, internet bankacılığı kullanışlılığı ve internet bankacılığının kullanışlılığının internet bankacılığını güvenilirliği üzerindeki etkilerini YEM ile araştırmışlardır. Araştırma sonucuna göre, internet bankacılığı kullanım kolaylığının internet bankacılığı kullanışlılığı üzerinde anlamlı ve pozitif yönlü bir etkisinin olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca araştırma kapsamında, internet bankacılığı kullanışlılığının, internet bankacılığı güvenilirliği üzerinde anlamlı ve pozitif yönde etkisinin olduğu belirlenmiştir. Zacher ve de Lange (2011), bireylerin düzenleyici planlamalarının gelecekteki zaman perspektifi boyutlarını oluşturan fırsatlara ve sınırlamalara olan odaklanma üzerindeki etkilerini YEM ile araştırmışlardır. Araştırma sonucuna göre, bireylerin düzenleyici planlamalarının fırsatlara ve sınırlamalara olan etkilerinin pozitif yönde ve anlamlı olduğu gözlenmiştir. Lee ve Choi (2013), Güney Kore’de Kore Ulusal Açıköğretim Üniversitesinde öğrenim gören üniversite öğrencileri ile ilgili veriler üzerinden öğrenci tutumlarını belirleyen

boyutların arasındaki ilişkileri belirlemişlerdir. Araştırmada, iç akademik kontrol odağının ve öğrenci memnuniyetinin öğrencilerin kurslara olan devamlılığı, iç akademik kontrol odağının ve öğrenci deneyiminin öğrenci memnuniyeti ve öğrenci stratejilerin öğrenci deneyimi üzerinde anlamlı ve pozitif yönde etkilerinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çetinkaya ve Çimenci (2014), çalışanların örgütsel adalet algısı ile örgütsel vatandaşlık arasındaki ilişkide özdeşleşmenin aracılık rolünü YEM analizi ile araştırmışlardır. Araştırmada, örgütsel adalet algısının prosedür adaleti ve etkileşim adaleti boyutları ile örgütsel vatandaşlık davranışının özgecilik, centilmenlik ve nezaket boyutları arasındaki ilişkiye tam aracılık işlevinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Literatür incelendiğinde, ekonomik özgürlük ve YEM analizi ile pek çok araştırmaların olduğu gözlenmiştir. Buna karşın literatürde HFEFI'yi oluşturan faktörlerin birbirleri ile olan ilişkileri açıklayan bir araştırmaya rastlanılmamıştır. Dolayısıyla ekonomik özgürlük faktörlerinin birbirlerini tamamlamalarının önemi kapsamında ekonomik özgürlük faktörleri arasındaki ilişkiyi açıklayan daha çok araştırma yapılması ihtiyacı doğmuştur.

YÖNTEM

Araştırmanın Amacı, Veri Seti ve Verilerin Analizi

Araştırmanın amacı, 2021 yılı için 178 ülkenin HFEFI ilgili bileşenlerine ait değerler üzerinden bürokrasi etkinliğinin serbest piyasa üzerindeki etkisini YEM kapsamında yol analizi ile belirlemektir. Bu kapsamda Araştırmada kullanılan veri seti ve kolaylık sağlaması açısından veri setini oluşturan bileşenlerin kısaltmaları aşağıda Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2. HFEFI Boyutları ve Boyutlara Bağlı Bileşenlerin Kısaltmaları

Boyutlar	Bileşenler		
Bürokrasi Etkinliği (BÖ)	İş Özgürlüğü (İÖ)	İşgücü Özgürlüğü (İGÖ)	Parasal Özgürlük (PÖ)
Serbest Piyasa (SP)	Ticaret Özgürlüğü (TÖ)	Yatırım Özgürlüğü (YÖ)	Finansal Özgürlük (FÖ)

Araştırmanın amacına yönelik olarak oluşturulan model Şekil 1’de gösterilmiştir.

Şekil 1. Araştırmanın Modeli

BULGULAR

Araştırmada araştırmanın modelinin doğrulanması amacıyla yol analizinden önce faktör ağırlıklarının faktörleri temsil etme seviyelerini belirlemek ve araştırmanın modelinin uygunluğunu ölçmek için Doğrulamalı Faktör Analizi (DFA) işleminin yapılması gerekmektedir. Bu kapsamda DFA işleminde; ilişkisiz düzey, tek faktörlü düzey, birincil düzey ve ikincil düzey modelleri test edilerek modellerden hangisinin en iyi uyumun sağladığı tespit edilir (Meydan ve Şeşen, 2015: 25). Buna bağlı olarak DFA kapsamında uyum iyiliği değerleri ile modelin uyum iyiliği değerleri Tablo 3’de gösterilmiştir.

Tablo 3. DFA Modelleri Uyum İyiliği Değerleri

Ölçüm	İyi Uyum	Kabul Edilebilir Uyum	İlişkisiz	İkincil Seviye	Tek Faktörlü	Birincil Seviye
Ki-kare(X^2)	$0 \leq X^2 \leq 2.sd$	$2.sd \leq X^2 \leq 3.sd$	37,546	40,756	39,432	8,553
sd	-----	-----	8	8	8	5
Anlamlılık(p)	$0,05 < p \leq 1,00$	$0,01 < p \leq 0,05$	0,06	0,08	0,06	0,127
Kikare/sd(X^2/sd)	$0 \leq X^2/sd \leq 2$	$2 \leq X^2/sd \leq 3$	2,413	2,958	2,662	1,717
SRMR	$0 \leq SRMR \leq 0,05$	$0,05 \leq SRMR \leq 0,10$	0,085	0,095	0,090	0,037
GFI	$0,950 \leq GFI \leq 1$	$0,90 \leq GFI \leq 0,95$	0,925	0,890	0,920	0,985
AGFI	$0,90 \leq AGFI \leq 1,00$	$0,85 \leq AGFI \leq 0,90$	0,900	0,850	0,900	0,939
NFI	$0,95 \leq NFI \leq 1,00$	$0,90 \leq NFI \leq 0,95$	0,935	0,915	0,930	0,978
CFI	$0,97 \leq CFI \leq 1,00$	$0,95 \leq NFI \leq 0,97$	0,950	0,920	0,940	0,991
RMSEA	$0 \leq RMSA \leq 0,05$	$0,05 \leq RMSA \leq 0,08$	0,075	0,090	0,085	0,063

Tablo 3 incelendiğinde, birincil seviye DFA uyum iyiliği değerleri, diğer modellerin uyum iyiliği değerlerine göre iyi uyuma ve kabul edilebilir uyuma daha yakındır. Bu kapsamda Tablo 3’e göre, birincil seviye DFA modelinin p ve RMSA değerleri iyi uyum, diğer ölçümler için kabul edilebilir uyum göstermiştir. Ayrıca modellere ilişkin gerekli modifikasyon işlemleri sağlanmıştır.

DFA kapsamında ayrıca bileşim ve ayrışım geçerliliğinin sağlanması gerekmektedir. Bileşim ve ayrışım geçerliliği gözlemlenen değişkenlere ait veriler üzerinden Birleşik Güvenirlik Katsayı (CR) ve Açıklanan Ortalama Varyans (AVE) değerleri aranmaktadır (Büyükyılmaz ve Fidan, 2017: 512). DFA’nde bileşim geçerliliğinin sağlanması için CR’nin 0,700, AVE’nin ise 0,500 değerinden büyük değerde olmaları gerekmektedir. Bunun dışında, CR değerinin AVE değerinden büyük olması aranmaktadır. Ayrışım geçerliliğinin sağlanması için ise AVE değerinin karakök değerinin, faktörler arasındaki ilişki değerinden büyük değerde olmalıdır (Fornell ve Lacker, 1981; Hair vd, 1998). Buna bağlı olarak tespit edilen değerler Tablo 4’de açıklanmıştır.

Tablo 4. CR ve AVE Değerleri

Faktörler	Bileşenler	Ortalama	Standart Sapma	Cronbach Alpha	AVE	CR	AVE Karakök	r
SP	TÖ	77,8	0,797	0,900	0,614	0,770	0,783	0,610**
	YÖ	67,3	0,621					
	FÖ	70,9	0,249					
BE	İÖ	74,5	0,564		0,357	0,564	0,597	
	İGÖ	59,1	1,083					
	PÖ	49,8	0,613					

**p<.01

Tablo 4'e göre, SP faktörünün CR değerlerinin 0,700 değerinden, AVE değerlerinin ise 0,500 değerinden büyük olduğu tespit edilmiştir. Buna karşın BE faktörünün CR değerinin 0,700, AVE değerinin ise 0,500 değerinden düşük olduğu gözlenmiştir. Tablo 4 değerlendirildiğinde, sadece SP faktörünün AVE karakök değerlerinin faktörler arası ilişki değerinden fazla olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca SP ve BE faktörlerinin CR değerlerinin AVE değerlerinden büyük olduğu gözlenmiştir. Bütün bunlara göre faktörlerin yapısal eşitlik modellemesi kapsamında yalnızca SP faktörü bileşim ve ayrışım geçerliliği sağlamıştır.

Şekil 1'de belirtilen araştırmanın modelinin doğruluğunu tespit etmek için yol analizi modeli uygulanmıştır. Bu kapsamda oluşturulan modele ilişkin yol analizi diyagramı Şekil 2'de gösterilmiştir.

Şekil 2. Modele İlişkin Yol Analizi Diyagramı

Birincil seviye doğrulayıcı faktör analizi modeli, boyutlar arası (gizil değişkenler) arasında ilişki yapısını açıklamaktadır. Dolayısıyla Şekil 2'de gösterilen yol analizi yine söz konusu boyutlar arasındaki ilişki modelini (etki değerini) açıkladığı için yol analizi modelinin uyum iyiliği değerleri ile birincil seviye doğrulayıcı faktör analizinin uyum iyiliği değerleri aynı

çıkmiştir. Ayrıca modelde uyum iyiliğinin sağlanması için üç adet modifikasyon işlemi yapılmıştır.

Tablo 5. Standart Olmayan Regresyon Değerleri

Faktörler ve Bileşenler			Değer	Standart Hata	t	p
SP	<---	BE	0,659	0,101	6,538	***
TÖ	<---	SP	1			
YÖ	<---	SP	1,628	0,189	8,6	***
FÖ	<---	SP	1,181	0,137	8,616	***
İÖ	<---	BE	1			
İGÖ	<---	BE	0,629	0,113	5,546	***
PÖ	<---	BE	0,482	0,08	6,018	***

***p<.001

Tablo 5’de faktörlerin kendi bileşenlerine ve faktörlerin birbirlerine olan standart olmayan regresyon değerleri sunulmuştur. Tablo 5 incelendiğinde, BE faktörünün SP faktörüne ve faktörlerin kendi bileşenlerine olan standart olmayan etki değerleri 0.001 değerinden düşük olduğu için BE’nin SP’ye ve tüm faktörlerin kendilerine bağlı bileşenlere olan standart olmayan etki değerlerinin hepsinin anlamlı olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 6. Standart Regresyon Değerleri

Faktörler ve Bileşenler			Standart Regresyon Değerleri
SP	<---	BE	0,859
TÖ	<---	SP	0,625
YÖ	<---	SP	0,869
FÖ	<---	SP	0,834
İÖ	<---	BE	0,739
İGÖ	<---	BE	0,497
PÖ	<---	BE	0,527

Tablo 6’da faktörlerin kendi bileşenlerini ve faktörlerin birbirlerine olan standart regresyon değerleri gösterilmiştir. Tablo 6 incelendiğinde, serbest piyasa (SP) faktörü bürokrasi etkinliğini 0,859 (yüksek seviye) değerinde etkilemiştir. Bileşenlerin SP ve BE faktörleri arasındaki ilişkisel yapıya katkıları YÖ ($\beta=0,870$ - yüksek), FÖ ($\beta=0,830$ -yüksek), İÖ ($\beta=0,740$ -yüksek), TÖ ($\beta=0,630$ -orta), PÖ ($\beta=0,530$ -orta) ve İGÖ ($\beta=0,500$ -orta) olarak sıralanmıştır. Bunun yanında BE faktörünün SP faktörünü etkilemesine yönelik bileşenlerin katkıları ise İÖ ($\beta=0,740$), PÖ ($\beta=0,530$) ve İGÖ ($\beta=0,500$) olarak sıralanmıştır.

SONUÇ ve TARTIŞMA

Ekonomik özgürlük ve bürokrasi etkinliği kapsamında devletin faaliyetlerinin oluşturulması serbest piyasanın oluşmasında büyük öneme sahiptir. Çünkü bürokrasi etkinliği ile devletin pazarlara imkân sunması serbest piyasanın gelişimini daha da kuvvetlendirmektedir. Bu kapsamda araştırmanın amacı, 2021 yılı için 178 ülkenin HFEFI bileşenlerine ait değerler üzerinden bürokrasi etkinliğinin serbest piyasayı etkileme yapısını YEM kapsamında yol analizi ile belirlemektir.

Bulgulara göre, YEM kapsamında ilk olarak DFA analizi sağlanmıştır. DFA analizine göre, en yakın uyum iyiliği sağlayan modelin birincil seviye DFA olduğu tespit edilmiştir. Söz konusu modelde en iyi uyum iyiliğinin sağlanması için 3 adet modifikasyon işlemi sağlanmıştır. Devamında DFA kapsamında modelin ayrışım ve bileşim geçerliliği belirlenmiştir. Sonuçlara göre, SP faktörü ayrışım ve bileşim geçerliliğini sağlamış, buna karşın BE faktörü ise sağlayamamıştır. Ayrıca araştırmada faktörler ve faktörlere bağlı bileşenlerin standart olmayan regresyon değerlerini göre BE faktörünün SP faktörünü ve her bir faktörün kendisine bağlı olan bileşenleri etkileme değerlerinin hepsinin anlamlı olduğu gözlenmiştir.

Araştırmanın amacına yönelik yol analizinde BE faktörünün SP faktörünü yüksek değerde etkilemiştir. Bileşenlerin SP ve BE faktörleri arasındaki ilişkiyi yapıya YÖ, FÖ, İÖ bileşenlerinin yüksek, buna karşın TÖ, PÖ ve İGÖ bileşenleri ise orta düzeyde etkilemiştir. BE faktörünün SP faktörünü etkilemesine yönelik ise İÖ bileşeni yüksek, PÖ ve İGÖ bileşenleri ise orta düzeyde katkı sağlamışlardır.

Literatür değerlendirildiğinde, HFEFI kapsamında ekonomik özgürlük faktörleri arasındaki ilişkileri belirten bir araştırmaya rastlanılmamıştır. Fakat Güzel ve Arslan (2019), OECD ülkelerinin ülkelerin kapitalist sisteme uyum düzeylerini ekonomik kalkınma üzerinde etkisinin belirlenmesinde serbest piyasa boyutunu ekonomik kalkınmanın bağımsız değişkeni olarak belirtilmişlerdir. Bu çalışmada ise serbest piyasa bürokrasi etkinliği boyutuna göre sonuç niteliğinde değerlendirilmiştir. Bunun dışında, literatürde belirtilen YEM kapsamındaki araştırmaların hepsinin yöntem açısından bu çalışma ile benzer özellik taşıdıkları gözlenmiştir.

Öneriler kapsamında ülkeler başta iş gücü özgürlüğü (İGÖ) olmak üzere parasal özgürlük (PÖ) ve iş özgürlüğü (İÖ) bileşenlerinin, serbest piyasa kapsamında ticaret özgürlüğü (TÖ), yatırım özgürlüğü (YÖ) ve finansal özgürlüğü (FÖ) oluşturacak stratejiler, politikalar ve faaliyetler gerçekleştirilerek serbest piyasanın daha iyi gelişmesini ve buna bağlı olarak ekonomik özgürlüğün daha anlamlı olmasını sağlayabilirler. Çünkü serbest piyasa (SP) faktörünün bürokrasi etkinliği (BE) faktörüne göre ilişkiyi yapıya daha fazla katkı sağlaması çerçevesinde bürokrasi etkinliğinde (BE) bir birimlik gelişme, serbest piyasanın (SP) bürokrasi etkinliği (BE) ile sağlayacağı birim gelişmeden daha fazla olacaktır. Başka bir ifade ile serbest piyasanın (SP) bürokrasi etkinliğine (BE) olan türevinin fazla olacağı değerlendirilebilir. Böylelikle ülkeler, daha anlamlı serbest piyasaya sağlayarak ekonomik gelişme, kalkınma, büyüme ve sosyal ve teknik gelişim ile inovasyon faaliyetlerini hızlandırabilirler. Aynı zamanda ülkeler, küresel olarak serbest piyasayı canlandırarak küresel ekonomiye ve ticarete katkı sağlayabilirler. Böylelikle ülkelerin küresel ekonomiyi ve ticareti canlı tutmasıyla dünya üzerindeki ülkelerin müşterek olarak ekonomik olarak fayda sağlayabilmesine olanak oluşturabilirler.

Yöntem kapsamında ise gelecek çalışmalarda ekonomik özgürlükler kapsamında bürokrasi etkinliğinin serbest piyasaya olan etkisini araştıran çalışmalar çoğaltılabilir. Bunun yanında HFEFI çerçevesinde sınırlı devlet ve hukukun üstünlüğü ekonomik özgürlükler faktörlerinin serbest piyasaya olan etkileri incelenerek serbest piyasa ve ekonomik özgürlük çok yönlü olarak değerlendirilebilir. Ayrıca bürokrasi etkinliği ve diğer ekonomik özgürlük faktörlerinin serbest piyasa faktörünü etkilemesinde farklı korelasyon katsayıları, kanonik korelasyon, DEMATEL yöntemi gibi değişkenler arasındaki ilişkiyi belirleyen istatistik ve sayısal yöntemler uygulanarak yöntemler kapsamında elde edilen sonuçlar birbirleri ile karşılaştırılabilir.

KAYNAKLAR

- Akar, G., & Özcan, M. (2020). Ekonomik özgürlük ve turizm ilişkisi: Panel veri analizi. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(3), 958-973.
- Akıncı, M., Erkal, G., & Yılmaz, Ö. (2015). Ekonomik Özgürlükler ve Yosuzluk ilişkisi: Türkiye İçin Bir Zaman Serisi Analizi. *EMEK ve TOPLUM*, 4(8), 144-165.
- Altıntaş, F. F. (2020). Ekonomik Özgürlük Performanslarının Analitik Hiyerarşi Süreci Tabanlı Gri İlişkisel Analiz Yöntemi İle Değerlendirilmesi: Avrupa Birliği Ülkeleri Örneği. *International Social Sciences Studies Journal*, 6(74), 5359-5374.
- Beach, W. W., & Kane, T. (2008). *Methodology: Measuring the 10 Economic Freedoms, 2008 Index of Economic Freedom*. Washington: The Heritage Foundation.
- Beach, W. W., & Miles, M. A. (2005). *Explaining the Factors of the Index of Economic Freedom*. (M. A. Miles, E. J. Feulner, M. A. O'Grady, A. I. Eiras, & A. Schevey, Dü) Washington: The Heritage Foundation and Dow Jones.
- Büyükyılmaz, O., & Fidan, Y. (2017). Algılanan Örgütsel Desteğin Örgütsel Vatandaşlık Davranışı Üzerindeki Etkisinde Örgütsel Güvenin Aracılık Rolü. *Business & Management Studies: An International Journal*, 5(3), 500-524.
- Çetinkaya, M., & Çimenci, S. (2014). Örgütsel Adalet Algısının Örgütsel Vatandaşlık Davranışı Üzerindeki Etkisi ve Örgütsel Özdeşleşmenin Aracılık Rolü:Yapısal Eşitlik Modeli Çalışması. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 12(23), 237-278.
- Fornell, C., & Larcker, D. F. (1981, February). Evaluating Structural Equation Models with Unobservable Variables and Measurement Error. *Journal and Marketing Research*, 18(1), 39-50.
- Guerrero, M., Rialp, J., & Urbano, D. (2008). The impact of desirability and feasibility on entrepreneurial intentions: A structural equation model. *Int Entrep Manag J*(4), 35–50.
- Güzel, A. E., & Arslan, Ü. (2019). Piyasa Ekonomisi Kurumları, Ekonomik Küreselleşme ve İnsani Gelişme: OECD Ülkeleri için Ampirik Bir Araştırma. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*(53), 39-58.
- Gwartney, J., & Lawson, R. (2003). The Concept and Measurement of Economic Freedom. *European Journal of Political Economy*, 19, 405–430.
- Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J., & Anderson, R. (1998). *Multivariate Data Analysis* (5 b.). Essex, England: Pearson Education.
- Ionescu, R.-V. (2014). European union vs economic freedom under the global crisis impact. *Hyperion International Journal of Econophysics & New Economy*, 7(1), 145-156.
- Joo, Y. G., & Sohn, S. (2008). Structural equation model for effective CRM of digital content industry. *Expert Systems with Applications*(34), 63–71.
- Kamacı, A., Ceyhan, M., & Peçe, M. A. (2018). *Ekonomik Özgürlüklerin Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi*. Mart 2021 tarihinde Research Gate: https://www.researchgate.net/publication/328368307_Ekonomik_Ozgurluklerin_Ekono

mik_Buyume_Uzerine_Etkisi_Nufusun_Cogunlugu_Musulman_OLAN_28_ULKE_Ic
n_Bir_Panel_Veri_Analizi/Link/5bc8dca1299bf17a1c5cae73/download adresinden
alındı

- Kešeljevic, A. (2007). Indexes of Economic Freedom-An Outline and Open Issues. *Rad. Ekon. fak. Rij*, 25, 223-243.
- Ko, D.-W., & Stewartb, W. P. (2002). A structural equation model of residents' attitudes for tourism development. *Tourism Management*, 23(5), 521-530.
- Lee, Y., & Choi, J. (2013). A structural equation model of predictors of online learning retention. *Internet and Higher Education*(16), 36-42.
- Meydan, C. H., & Şeşen, H. (2015). *Yapısal Eşitlik Modellemesi AMOS Uygulamaları* (2 b.). Ankara, Türkiye: Detay Yayıncılık.
- Miller, T., Kim, A. B., & Roberts, J. M. (2020). *2020 Index of Economic Freedom*. Washington: The Heritage Foundation.
- Miller, T., Kim, A. B., & Roberts, J. M. (2021). *2021 Index of Economic Freedom* . Washington: The Heritage Foundation.
- Miller, T., Kim, A. B., Roberts, J. M., & Tyrrell, P. (2019). *Highlights of the 2019 index of economic freedom institute for economic freedom*. Washington: The Heritage Foundation.
- Nelson, M., & Singh, R. D. (1998). Democracy, Economic Freedom, Fiscal Policy, and Growth in LDCs: A Fresh Look. *Economic Development and Cultural Change*, 46(4), 677-696.
- Önder, H., & Zarify, A. (2021). Ekonomik Özgürlüklerin Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Üzerindeki Etkisi: Orta ve Güney Asya Ülkeleri Üzerine Bir Panel Veri Analizi. *Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi*, 6(11), 76-86.
- Park, B.-C., Cheong, H.-K., Kim, E.-A., & Kim, S. (tarih yok). Risk Factors of Work-related Upper Extremity Musculoskeletal Disorders in Male Shipyard Workers:Structural Equation Model Analysis. *Safety Health Work* 2010, 1, 124-133.
- Rapsikevicius, J., Bruneckiene, J., Lukauskas, M., & Mikalonis, S. (2021). The Impact of Economic Freedom on Economic and Environmental Performance: Evidence from European Countries. *Sustainability*(13), 1-20.
- Santiago, R., Fuinhas, J. A., & Marques, A. C. (2020). The Impact of Globalization and Economic Freedom on Economic Growth: The Case of the Latin America and Caribbean Countries. *Economic Change and Restructuring*, 53, 61-85.
- Singh, D., & Gal, Z. (2020). Economic Freedom and its Impact on Foreign Direct Investment: Global Overview. *Review of Economic Perspectives*, 20(1), 73-90.
- Stroup, M. (2007). Economic freedom, democracy and the quality of life. *World Development*, 35(1), 52-56.
- Ustasüleyman, T., & Eyüboğlu, K. (2010). Bireylerin İnternet Bankacılığını Benimsemesini Etkileyen Faktörlerin Yapısal Eşitlik Modeli ile Belirlenmesi. *BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar*, 4(2), 11-38.

- Wu, J.-H., Wang, S.-C., & Lin, L.-M. (2007). Mobile computing acceptance factors in the healthcare industry: A structural equation model. *International Journal of Medical Informatics*(76), 66–77.
- Zacher, H., & de Lange, A. (2011). Relations between chronic regulatory focus and future time perspective: Results of a cross-lagged structural equation model. *Personality and Individual Differences*(50), 1255–1260.